

Naša cesta k slobode/ Unser Weg zur Freiheit

Kolokvium k 20. výročiu Sviečkovej manifestácie za náboženské a občianske slobody/
Kolloquium zum 20. Jahrestag der Kerzenmanifestation
für Religions- und Bürgerfreiheiten
Bratislava, 25.3.2008

Dr. Hubert Gehring, riaditeľ zastúpenia Nadácie Konrada Adenauera v Bratislave

Sehr geehrter Herr Präsident Kováč,
Eminenzen,
Exzellenzen,
Herr Oberbürgermeister,
werte Damen und Herren,

im Namen der Konrad-Adenauer-Stiftung darf ich Sie zu unserem Kolloquium anlässlich des zwanzigsten Jahrestages der Kerzenmanifestation in Bratislava begrüßen. Es ist für mich (uns, unsere Stiftung) eine Ehre, dass so viele Gäste unserer Einladung gefolgt sind. Vielen Dank für Ihr Interesse.

Diese feierliche Veranstaltung haben wir in Zusammenarbeit mit der Adalbert-Stiftung Krefeld vorbereitet. An dieser Stelle grüße ich ganz herzlich Professor Dr. Hans Süßmuth, den Vorsitzenden der Adalbert-Stiftung und seine Ehefrau, die ehemalige Präsidentin des Deutschen Bundestags Frau Rita Süßmuth.

Es ist mir eine Ehre auch alle Festredner ganz herzlich begrüßen zu können, namentlich Monsignore Dominik Duka, Bischof aus Hradec Kralove, Kommissar Jan Figel, den ehemaligen Nationalratspräsidenten Professor Andreas Khol aus Österreich, den ehemaligen slowakischen Premierminister Ján Čarnogursky und den Vorsitzenden des Institutes für Nationales Gedächtnis Ivan Petransky.

Im Publikum grüße ich František Mikloško. Wen ich aber besonders herzlich willkommen heißen möchte, sind alle anwesenden Teilnehmer und Teilnehmerinnen an der Kerzendemonstration. Ihnen allen möchte ich meinen Respekt zum Ausdruck bringen.

Bedanken möchte ich mich bei dem Oberbürgermeister der Stadt Bratislava Herrn Andrej Durkovsky, der die Schirmherrschaft über die Feier der Erinnerung an die Kerzendemonstration übernommen hat und bei allen Mitveranstaltern des Programms.

Das heutige Kolloquium ist für mich die erste Veranstaltung, die ich als Repräsentant der Konrad-Adenauer-Stiftung in der Slowakei eröffne (eröffnen darf). Meine Tätigkeit in der Slowakei habe ich vor einigen Tagen begonnen und ich lerne das Land und Leute erst kennen. ...

Als ich mich auf den heutigen Tag vorbereitet habe, habe ich mir die authentischen Aufnahmen von dem Ereignis vor 20 Jahren angeschaut. Ich will (kann, muss) ganz ehrlich sagen, es hat mich tief beeindruckt. Einer meiner ersten Kontakte mit den Slowaken – wenn auch nur über ein Video – hinterließ in mir einerseits den Eindruck von Mut und Entschlossenheit der anscheinend Machtlosen. Andererseits war ich schockiert, wie brutal die Mächtigen von damals gegen die friedlich versammelten Demonstranten eingegriffen haben.

Die persönliche Entscheidung und Mut der einigen tausend Slowaken, an der Demonstration teilzunehmen, brachte ihre Früchte für das ganze Land.

Vor zwanzig Jahren haben sie ihre Kerzen und damit auch das Licht der Hoffnung angezündet. Dieses Licht hat sich in die Flamme der sanften Revolution entbrannt.

Bewahren und hüten Sie das Licht dieser Kerze. Und vergessen Sie nicht, es an die junge Generation weiterzugeben (oder: Und übergeben sie es weiter an die junge Generation) mit dem Auftrag, dass das Licht der Kerze immer brennt (oder: nicht erlischt).

Vielen Dank für Ihre Aufmerksamkeit.

Mons. Dominik Duka, biskup, Hradec Králové

Vážení priatelia, dámy a pánovia,

keď som si pripravoval túto zdravicu, otvoril som si publikáciu Jána Šimulčíka: *Katolícka cirkev a nežná revolúcia 1989*, v ktorej sa píše: „Najväčší spoločenský prínos mala sviečková manifestácia katolíkov za náboženskú slobodu, obsadenie biskupských stolcov a dodržiavanie občianskych práv. Deň 25. marec 1988 sa zapísal do slovenských dejín ako pamätný deň zápasu občanov za ľudské práva.“

Jsem velmi vděčný pořadatelům této vzpomínkové slavnosti za pozvání. Není to pro mne pouze vzpomínka, že jsem v roce 1990 mohl pozdravit slavnostní shromáždění zde v Bratislavě při příležitosti 2. výročí této manifestace už v atmosféře svobody. Jsou v lidském životě nezapomenutelné okamžiky a k nim patří i moje vzpomínka na svíčkovou manifestaci. Mé setkání se slovenským katolicismem, slovenskou kulturou a společenským životem je úzce spojeno se slovenským Římem – Trnavou, kde jsem prožíval „klíčící počátky Pražského jara“, které má pro mne kořeny v *Kulturném živote* v publikování Mňačkových *Oneskorených reporážích*, především jeho povídka o osudu anglického pilota, což byl osud i mé rodiny, mého otce, rovněž tak mé osobní setkání se spisovatelem Dominikem Tatarkou při prezentaci knihy *Prútená kreslá*. Musím se také vyznat, že dospělým křesťanem jsem se stal v kapli biskupské rezidence v Trnavě díky panu biskupovi Ambrozi Lazíkovi, který mě, vojáka, soukromě biřmoval. Poznal jsem tedy Slovensko jako prostor usilující o svobodu v náboženském, kulturním i politickém rozměru. Byly to mé cesty do Prešova, Košic a Bratislavy, levočské a šaštínské poutě, které „dodávaly kyslík“ těm, kteří se dusili v atmosféře nesvobody. Myslím, že potřebnou sílu účastníkům bratislavské manifestace dodala i velehradská pouť 1985, kde jsem se spolu se slovenskými řádovými spolubratry ocitl v blízkosti slovenských poutníků a prožil jejich skandování, ve kterém nejenom vyjadřovali touhu po návštěvě Jana Pavla II. se slovy: „My chceme pápeža!“, ale také: „My chceme slobodu!“ Prorežimní duchovní z „Pacem in terris“ ujišťovali tehdejšího ministra kultury pana Klusáka (soudruha): „To jsou jen roby ze Slovenska.“ Byly to však desetitisíce mužů a žen, starých i mladých.

Jsem zde, abych poděkoval poutníkům z Levoči a Šaštína, abych poděkoval zmíněným velehradským poutníkům, ale především Vám, kteří jste 25. marca 1988 měli odvahu zapálit svíci na Hviezdoslavove náměstí. My, křesťané, vyznáváme paradox: v době světlometů a teleskopů představujeme Krista, vítěze nad smrtí, zradou a zlobou, v symbolu velikonoční svíce. A tato svíce hoří. A hořela také v srdci demonstrantů bratislavské manifestace. Děkuji Vám!

Ján Figel', člen Európskej komisie

Slovensko sa vďaka aktivitám a odvahe veriacich stalo súčasťou postupného a mohutného pohybu národov strednej a východnej Európy (SVE) k slobode a k porážke komunizmu. Bratislavský Veľký piatok (BVP) je jednou z vrcholných, hviezdnych udalostí v moderných dejinách Slovenska. Kiežby slúžil ako trvalý zdroj inšpirácie! Potvrďuje, že náboženská viera robí ľudí citlivými a silnejšími aj pre občiansku angažovanosť a zodpovednosť. Etické a politické ciele vyrastajú z koreňov kultúry národa. Podobne, vnútorné presvedčenie je zdrojom vonkajších prejavov človeka.

Pád komunizmu

Pád komunizmu nebol priamočiarym a jednoduchým procesom. Mal viaceré príčiny, zdroje a faktory. K hlavným z nich patria v rôznej miere nasledujúce zdroje:

Reformný príspevok je spájaný s posledným vodcom ZSSR M. Gorbačovom, ktorý sa po roku 1985 pod heslami glasnosť i perestrojka začal usilovať o vnútornú reformu komunistického systému. Predovšetkým však nepokračoval v uplatňovaní Brežnevovej doktríny, na základe ktorej bolo možné zasiahnuť proti spojeneckej krajine, ak by jej politika smerovala proti záujmom „bratského socialistického tábora“. Napriek evidentnému uvoľňovaniu sa krajín SVE zo sovietskej dominancie sa tak už neudiala žiadna vojenská intervencia, ako bola invázia spojeneckých vojsk do ČSSR v r. 1968.

Reálpolitický príspevok reprezentovali hlavne R. Reagan, ale aj M. Thatcherová, H. Kohl a ich vlády počas 80-tych rokov. Bolo to obdobie pevnej, zásadovej politiky voči komunistickým krajinám na čele so ZSSR. Rozsah opatrení siahahal od jasnej reči pri pomenovaní problému (sovietske impérium nazvané ríšou zla, výzva na strhnutie Berlínskeho múra) až po ekonomickú a vojenskú konfrontáciu (strategické zbrojenie, podpora demokratizácie, ba aj povstaleckých aktivít proti komunistickým režimom vo svete).

Medzinárodnoprávnym príspevkom bol predovšetkým tzv. Helsinský mierový proces od r. 1975. Aj keď sa spočiatku zdal ako víťazstvo ZSSR a potvrdenie Jalty, postupne prinášal pohyb a významný vplyv osobitne v agende ľudských práv a základných slobôd. Vznikali skupiny aktivistov a hnutia za rešpektovanie Záverečného aktu z Helsínk, zvlášť 3. koša (napr. československá Charta 77). Následné konferencie procesu sa zaoberali záväzkami štátov a monitoringom ich dodržiavania, do dialógu Východu a Západu sa dostávali stále viac ľudskoprávne aspekty.

Vplyv na atmosféru a nespokojnosť v jednotlivých štátoch mala aj narastajúce ekonomické zaostávanie, oneskorená modernizácia, frustrácia z narastajúcej nedostatkovosti a korupcie.

Veľmi vitálnym pri páde komunizmu bol však občiansky, duchovný a náboženský príspevok. Postupne rozširoval priestor slobody cez narastajúce hnutie odporu (disent, podzemná cirkev) a občianske aktivity, zvlášť z prostredia intelektuálov.

Požiadavky občianskych a náboženských skupín neboli protištátne, neboli prvoplánovo zamerané na odstránenie režimu, ale na jeho väčšiu ľudskosť a potrebnú zmenu (zhromaždenie veriacich v Bratislave začalo štátnou a pápežskou hymnou).

V hĺbke človeka je však túžba po slobode a odpor proti každej nadvláde a manipulácii.

Thomas Jefferson, jeden zo zakladateľov USA, povedal: „Boh, ktorý nás stvoril, stvoril nás slobodných.“ Preto požiadavky Bratislavského Veľkého piatku a požiadavky disentu vo svojej podstate podrývali režim ako taký.

Prvá spomedzi základných slobôd je sloboda svedomia – sloboda presvedčenia a viery. Z nej vyplývajú ďalšie politické a občianske slobody a práva. Človek je nielen materiálna bytosť, ale aj duchovná. Podcenenie tejto dimenzie bol najväčší východiskový omyl komunizmu (a každej totalitnej ideológie). "Nielen chlebom je človek živý...", pripomína nám Písmo. Ekonomika je nevyhnutnosťou ako každodenný chlieb, ale kultúra a duchovná sféra dáva zmysel našim vzťahom a životu.

Historik Ch. Dawson píše, že náboženstvo bolo videné komunizmom ako ilúzia. Je známe Marxovo vyjadrenie, že "náboženstvo je ópium ľudstva". Takto bolo trpené a postupne likvidované. A s ním bol likvidovaný aj človek, vnímaný ako prekážka pri výstavbe novej spoločnosti. Stalinovi sa príznačne pripisuje cynický výrok: "Ješ' človek, ješ' problem. Net človeka, net problema!" (Ak je človek, je aj problém. Ak niet človeka, niet ani problému!)

Slobodný a totalitný prístup k svetu sa líšia v mnohom, osobitne však v chápaní ľudskej osoby, spoločensva, života a histórie. Preto bola kresťanská viera oponentom a prekážkou ovládania ľudí – od 1. stor. v starovekom Ríme i v 21. stor. v globalizujúcom sa svete. Obdobne vidíme vieru v Boha ako zdroj sily a odvahy aj v dejinách židovského národa. Podľa židovsko-kresťanského presvedčenia sa dôstojnosť ľudskej osoby opiera o obraz a podobu Boha. Silnejšiu, veľkolepejšiu referenčnú úroveň, než je táto, ľudstvo nepozná.

Potlačenie vplyvu náboženského presvedčenia v obyvateľstve sa stalo centrálnou úlohou komunistickej ideológie. Všestrannou ateizáciou a elimináciou vplyvu Cirkvi sa sledoval ten istý cieľ. Prostriedkami k tomu boli násilie a propaganda. Už na schôdzi ÚV KSČ v júni 1948 vytýčil K. Gottwald tvrdú proticirkevnú líniu: „Je nutné cirkev neutralizovať a dostať do svojich rúk tak, aby slúžila režimu!“ V čase normalizácie, začiatkom 70-tych rokov túto líniu opäť potvrdil riaditeľ Sekretariátu pre veci cirkevné Karel Hruza: „Cirkev sa znovu musí naučiť báť sa!“ O generáciu neskôr to platilo podobne. Západonemecké noviny FAZ po Bratislavskom Veľkom piatku začiatkom apríla 1988 napísali: „Totalitný štát sa najviac obáva toho, že sa ho ľudia prestanú báť!“

Komunistické režimy sa začali obávať Cirkvi, ktorá už dlho bola fakticky považovaná za vnútorného nepriateľa, zvlášť po r. 1978, keď Poliak K. Wojtyła bol zvolený za pápeža. A mali sa prečo obávať! Oživenie a pohyb k slobode narastal takmer všade. Ján Pavol II., nazývaný aj svedok nádeje sa stal svetovo aktívnym

a známym protagonistom revolúcie ducha, ktorá spočíva na zmene človeka zvnútra (metanoia). Neúnavne hlásal, že "svet sa môže zmeniť!" A povzbudzoval: "Nebojte sa!" Neustal, ani keď bol naň spáchaný atentát. Od roku 1978 sa solidarita, nádej, dôstojnosť osoby, obnova Cirkvi a človeka, angažovanosť laikov stali každodennou agendou Cirkvi pri napĺňaní ducha a litery koncilových zmien.

Ak si predstavíme význam a hĺbku pokojných zmien v Európe za obdobie služby Jána Pavla II., je to charakteristika revolúcie ducha. Bez tohto rozmeru je pád totalitného komunizmu na európskom kontinente nepochopiteľný a nepredstaviteľný.

Cesty k slobode boli v krajinách strednej a východnej Európy odlišné i podobné: nenásilné, spontánne, viac občiansko-náboženské než mocensko-politické, a už vôbec nie vojenské.

V Československu dominoval kresťanský dissent na Slovensku a na Morave a občiansky dissent v Čechách. Po krvavom období likvidácie v 50-tych rokoch (zatváranie kláštorov, seminárov a cirkevných škôl, biskupov, kňazov, rehoľníkov, zákaz Grécko-katolíckej cirkvi), nastúpili normalizačné praktiky v 70-tych a 80-tych rokoch. Cirkev sa ani tak nepodarilo zlomiť. Kardinál F. Tomášek a biskup Ján Korec boli najvýraznejšími predstaviteľmi vzdorujúcej Cirkvi. Laické aktivity prerastali v r. 1988-89 do politických.

V Poľsku – Cirkev a kardinál Wyszinski sa komunizmu desaťročia vzpierali, voľba Karola Wojtyły za pápeža a jeho návšteva Poľska v r. 1979 však znamenala nezadržateľný impulz k duchovnej revolúcii a rastu reálnej nádeje na slobodu.

Nezávislé slobodné odbory Solidarita založené v r. 1980 sa stali v celom stredoeurópskom regióne najvýznamnejším hnutím odporu. Myšlienku kňaza J. Popieluska „Poraziť zlo dobrom“ nezastavilo ani jeho zavraždenie, ani vyhlásenie stanného práva a represie zo strany režimu.

Východné Nemecko (NDR) – Hnutie odporu vychádzalo viac z protestantského prostredia. Najznámejšie boli narastajúce týždenné zhromaždenia so sviečkami a pochody v Lipsku (Nikolauskirche - Montagdemo) a v Drážďanoch. Pred novembrom 1989 prerástli do masových podujatí. Postoje dissentu boli v duchu ekumény. Protesty sa opierali aj o silné podnety z NSR. Významné bolo aj ekologické hnutie dissentu.

Maďarsko prežilo počas komunizmu ťažké časy, ktoré vrcholili najmä počas krvavého potlačenia protikomunistického povstania r.1956. Postupne však režim svoju tvrdosť zmierňoval a v 80-tych rokoch si vyslúžil aj ironické označenie „gulášový komunizmus“. Dokonca práve cez Maďarsko viedli niektoré trasy pašovania náboženských kníh do bývalého Československa. Existovalo taktiež niekoľko cirkevných gymnázií vedených rádmi, napr. piaristami, jezuitmi a františkánmi. Z tohto prostredia sa vyrástlo viacero disidentských osobností, napr. József Antal – predseda nekomunistickej vlády.

Pobaltie: Boj za slobodu spod komunizmu sa veľmi prelínal s bojom za nezávislosť spod sovietskej nadvlády, t.j. boj za slobodu bol i synonymom za národnú nezávislosť. Najsilnejšie náboženské pohyby boli v Litve.

Rumunsko: Nepokoje spojené s hnutím okolo kalvínskeho pastora Lászloa Tökesa sa po 16.decembri 1989 rozšírili z Temešváru do celého Rumunska. Z dlhodobého hľadiska mala dôležité miesto aj gréckokatolícka cirkev, ktorá v priebehu 50-tych a 60-tych rokov stratila všetkých svojich oficiálnych biskupov, ale v spoločnosti mala vysokú morálnu autoritu. Tradičnú, hlbokú kresťanskú vieru sa Ceausescuovmu režimu nepodarilo vykoreniť. Zohrávala pri páde komunizmu dôležitú rolu.

Slovinsko: Neexistoval tu širší spoločenský pohyb, ktorý by mohol byť označený ako rozhodujúci pre pád komunizmu. Dôležitý bol príspevok cirkvi, ktorá formovala ľudí na zrelé osobnosti disentu a neskôr politiky. Už od konca 60-tych rokov sa v Ľubľane organizovali tzv. Študentské pastoračné konferencie. V 80-tych rokoch bol ich spiritus movens univerzitný kňaz Rudi Koncilija. Aktivity sa rozšírili do viacerých slovinských miest. Na konferencie voľne naväzovala skupina intelektuálov a literátov „Tretij dan“ (Tretí deň). Postupne tak vyrastala dôležitá spoločensko-politická intelektuálna alternatíva. Z tejto generácie pochádza napr. aj jeden z prvých predsedov vlád slobodného Slovinska Alojz Peterle.

Ako príklad teroru a zmeny by som rád uviedol ešte Albánsko, ktoré bolo za E. Hodžu vyhlásené za prvý ateistický štát na svete. Protináboženský teror tam zrejme dosiahol svoj vrchol, keď čo i len jedna slávená sv. omša mohla viesť k poprave kňaza. Napriek tomuto nepredstaviteľnému útlaku, najmä na vidieku si udržala svoje prvky - skôr vnútorného ako vonkajšieho charakteru - tak kresťanská ako i moslimská viera. Po demokratizačných zmenách v okolitých štátoch došlo k zmene aj v Albánsku v r. 1991. Na jednej strane sa dodnes ukazujú hlboké škody, ktoré materialistický režim napáchal, na druhej strane je tu aj hlad po duchovnom živote. Ako príklad obrovskej zmeny oproti hodžovskej ateizácii by som rád uviedol, že letisko v hlavnom meste Tirana bolo nedávno oficiálne označené menom bl. Matky Terezy, katolíckej misionárky.

Pri páde komunizmu bol dôležitým faktorom aj spoločný čas (cairos) v jednotlivých krajinách. Prepojenosť procesov v rokoch 1988 - 1989 stúpala spolu s dostupnosťou informácií a s rastúcou odvahou obyvateľstva. Tento celkový pohyb prinášal vzájomné povzbudenie a inšpirácie. Každá veľká vatra potrebuje malý plamienok, ktorým oheň začína, a dobré podmienky na šírenie ohňa. Revolúcia ducha sa šírila spontánne a rýchlo.

Komunizmus v strednej Európe padol v r. 1989. Padol aj berlínsky múr, výraz a nástroj rozdelenia a studenej vojny. Mnohí ten rok označujú za rok zázračný (annus mirabilis). Do konca r. 1991 sa rozpadol aj Sovietsky zväz. História nanovo potvrdila, že pravda víťazí a oslobodzuje, a lož kolabuje vo svetle pravdy. Nežná revolúcia

znovu pripomenula primát etiky nad technikou, osoby nad vecou, duchovných hodnôt nad materiálnymi, byť nad mať.

Politika je funkciou kultúry, politika vyrastá z kultúry. A v jadre kultúry je kult resp. náboženstvo. Kresťanská viera je v jadre kultúr národov SVE (Slovenska). Preto sa pád komunizmu uskutočnil so silným príspevkom revolúcie ducha, so silným občianskym a náboženským rozmerom.

2. BVP: Medzinárodný rozmer

Keďže sú medzi nami povolanejší svedčiť o samotnom BVP, dovoľte mi pripomenúť pár medzinárodných súvislostí tejto udalosti.

BVP bol výrazným signálom aj pre zahraničie. V procese mohutnenia pohybu k slobode v Československu to bol do toho času najmasovejší prejav odvahy pri obhajobe náboženských a občianskych práv, dôležitý krok k budúcim udalostiam, autentický slovenský príspevok v úsilí o slobodu a ľudské práva v Európe.

Pohľad zvonku toto vnímanie potvrdzoval. Napríklad J.M. Lustiger, parížsky arcibiskup na Bielu sobotu 1988 vo Francúzskom rozhlase povedal: "Náboženská obnova v SVE je najvýraznejšou udalosťou súčasných dejín. Čo zachraňuje ľudí v týchto krajinách trpiacich pod politickou diktatúrou, nedostatkom náboženských slobôd, je ich duchovná sila. Opravdivá obrana slobody a ľudských práv v týchto národoch je ich živá viera, ktorá je ich oporou." (podľa J. Ch. Korec: Bratislavský Veľký piatok)

Napojenie na medzinárodné prostredie bolo možné hlavne vďaka médiám Hlas Ameriky, Rádio Vatikán, Slobodná Európa, rakúsky ORF. Informácie šírili a reakcie na BVP prijímali aj cirkevné štruktúry vo svete. Odsudzujúce postoje vyjadrili na rôznych fórach viaceré štáty, napríklad Rakúsko, Nemecko, Veľká Británia, USA. Dovolím si spomedzi osobností z okolia Slovenska vyjadriť angažované stanoviská viedenského kardinála Königa a rakúskeho ministra zahraničných vecí A. Mocka.

Európsky parlament v Štrasburgu prijal 14. apríla 1988 protest vo forme rezolúcie. Obsahuje zmienku o slovenskom meste Bratislava v srdci Európy, odsudzuje prenasledovania kresťanov, pripomína polmiliónovú petíciu, vyjadruje solidaritu. Rezolúcia EP je vôbec prvou oficiálnou zmienkou o Bratislave a Slovensku v inštitúciách Európskeho spoločenstva, predchodcu dnešnej EÚ. Slovensko sa ponajprv uviedlo v zjednotenej Európe nie mocensky a politicky, nie hospodársky, ale duchovne, kultúrne a hodnotovo. Bolo to prihlásenie sa ku koreňom a hodnotám zjednotenej Európy. Keďže text rezolúcie na Slovensku nie je veľmi známy, dovoľm si ho pri tejto príležitosti pripomenúť.

Rezolúcia Európskeho parlamentu (Doc. B2-154/88)

K represívnym opatreniam voči kresťanom v Československu

14. apríl 1988

Európsky parlament

- A. pobúrený nehoráznou brutalitou, ktorú použila Československá polícia voči pokojnej demonštrácii kresťanov v slovenskom meste Bratislava,
- B. zdesený skutočnosťou, že v srdci Európy, len 32 míľ od Viedne, kde práve zasadá konferencia Komisie pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe, vláda cynicky a neľudsky obišla vážne sľuby zahrnuté v Záverečnom akte Helsinskej konferencie

1. čo najprísnejšie odsudzuje prenasledovanie kresťanov,
2. konštatuje, že v tomto prípade nebol dodržaný sľub a bola porušená zmluva, čo bude mať nevyhnutne škodlivé dôsledky pre ďalšie kroky pri uvoľňovaní napätia vo vzťahoch medzi východom a západom,
3. vyzýva vládu Československa, aby bezodkladne obnovila ľudské práva kresťanov na svojom území a za týmto účelom vyhovelá petícii, ktorú podpísalo takmer päťstotisíc ľudí,
4. vyjadruje úprimnú solidaritu s prenasledovanými kresťanmi v Československu,
5. nariaďuje svojmu predsedovi, aby odovzdal túto rezolúciu Rade, ďalej na stretnutí ministrov zahraničných vecí v rámci Európskej politickej spolupráce, tiež vláde Československa a hlave katolíckej cirkvi v Československu, kardinálovi Tomáškovi.

3. Odkaz a inšpirácia BVP

Odkaz BVP vidím hlavne v troch výzvach pre túto dobu: pamätať, upevňovať hodnoty a pomáhať iným.

I. Pamätať

Udalosti BVP sú výzvou pre našu pamäť a úctu. Lebo pamäť a identita spolu súvisia. Kto stráca pamäť, stráca časť svojej identity. Táto pamäť je základom etiky úcty k otcom a matkám, k vlasti. Pripomína nám, že sloboda, demokracia, právny štát, spoločná Európa sú darom, nie automatickou realitou. Sú výsledkom úsilia a obety mnohých. Aj budúcnosť bude pre nás a naše deti darom, ak si zachováme zmysel pre úsilie a obeť za dobrú vec.

BVP je inšpiráciou k odvahe a k jednote: Nebáť sa a usilovať sa o jednotu pre spoločné dobro.

II. Upevňovať hodnoty v živote spoločnosti

Hodnoty upevňujeme najviac tým, že ich žijeme osobne, v rodinách, v spoločnosti. Sloboda a zodpovednosť sú dve strany jednej mince – úzko spolu súvisia. Prvá hodnota a kritérium pre osobný a verejný život, ktorá nás môže a má spájať je úcta k ľudskej dôstojnosti. Étosom a duchovným bohatstvom rokov 1988 – 89 bol život v pravde. Preto zodpovednou odpoveďou na BVP a získanú slobodu je obnova a prehlbovanie tohoto ducha v dnešnej spoločnosti. Pravda nie je

o konštrukcii či predikcii konceptov, ale o spôsobe života: pravdu hľadať, akceptovať a rešpektovať.

Potrebujeme

posilňovať právny štát – ústavnosť, spravodlivosť a vymožitelnosť práva;
prehlbovať pluralitný spoločenský poriadok, subsidiaritu, dominanciu práva, ktorého cieľom a kritériom je ľudská dôstojnosť – v politike, v médiách, v školstve, v kultúre;
učiť mládež zodpovednosti kvalitným a dostupným vzdelávaním, ktoré rozvíja talenty, zručnosti, spôsobilosti, kompetencie, ale aj tvorivosť a ľudskosť;
rozvíjať kultúru ako cestu humanizácie vzťahov a sveta, ako proces osvojovania a tvorivého obohacovania kultúrneho dedičstva, ako výraz ľudskej (európskej) jednoty v rozmanitosti.

Jednota medzi ľuďmi je postavená na hodnotách. Integrácia do spoločnej Európy sa zrodila cez zmierenie národov a spojenie ich záujmov. Slúži aj dnes na prekonávanie pokušení nacionalizmu, totalitarizmu. Špecifickým spôsobom to poznali občania Grécka, Portugalska, Španielska, aj štátov SVE. Veľký Európan našej doby Ján Pavol II. pripomínal, že „nebude jednoty Európy bez jednoty ducha.“

Chcem pri dnešnej príležitosti oceniť podporu Nadácie sv. Adalberta, ktorá významným spôsobom napomohla výstavbe pamätníka Bratislavskej sviečkovej manifestácie. Práve citovanému protagonistovi duchovnej jednoty slúžil okrem iných aj sv. Vojtech (Adalbert) ako inšpirátor k jeho úsiliu o zblížovanie národov. Presvedčenie Jána Pavla II. o duchovnom základe európskej jednoty bolo snáď najvýstižnejšie zadefinované pri pamätných dvoch návštevách pri hrobe sv. Adalberta (Vojtecha) v Gniezne. 3. júna 1979 pri prvej návšteve rodného Poľska sa on sám vyjadril o historickom zvolení slovanského pápeža ako „o Božej výzve manifestovať duchovnú jednotu kresťanskej Európy“. Hovorí o tom, že „jednota Európy sa skladá z dvoch veľkých tradícií: západnej a východnej“. Treba si všimnúť, že Ján Pavol II. už nehovorí o kresťanskom Západe, ale o budúcnosti kresťanskej Európy.

Presne o 18 rokov neskôr (1997), už v čase slobody a prebiehajúcich rokovaní o rozširovaní EÚ, v tej istej katedrále v Gniezne pri oslave milénia mučeníckej smrti sv. Vojtecha, v zhode s odkazom zakladateľov spoločnej Európy vyzýva: „V súčasnosti boli otvorené nové cesty. Veľa Európanov sa rozhodne angažuje v konštruktívnej spolupráci, aby posilnili mier medzi sebou a okolo seba. Nech nenechajú žiaden národ, ani ten najslabší, mimo spoločenstva, ktoré vytvárajú!“ Či v tom nebolo počuť starosť pápeža napríklad o balkánske či východoeurópske národy?

III. Pomáhať iným k slobode

Hrubé porušovanie ľudských práv je realitou dnešného sveta. Demokratický svet aj vo vlastnom záujme musí v tomto zmysle napomáhať pozitívnym zmenám na Kube, v Číne, Mjanmarsku, Bielorusku, v štátoch Afriky... Univerzálne ľudské práva a všeludské hodnoty sú pozvaním k etike solidarity. Najhlbšia solidarita sa prejavuje ako solidarita svedomí.

V mnohých neslobodných krajinách aj dnes vidieť, aká vplyvná je náboženská inšpirácia. Étos viery môže poslúžiť k presadzovaniu slobody a formovaniu občianskej spoločnosti aj v iných krajinách sveta, nielen v SVE.

Náboženstvo bolo dôležité nielen v minulosti Európy a Slovenska, ale aj dnes. Spoločná Európa - to nie je len trh a obchod, to nie sú len fondy sťa plná pokladnička. Európa je viac: je spoločenstvom. Opierame sa o kultúrne, náboženské (osobitne kresťanské) a humanistické dedičstvo Európy, z ktorého sa vyvinuli nenarušiteľné a neodňateľné práva ľudskej osoby, sloboda, demokracia, rovnosť a vláda zákona. Nová Reformná zmluva EÚ z Lisabonu uznáva nielen individuálne, ale aj kolektívne náboženské práva. Rešpektuje postavenie, ktoré cirkvi a náboženské spoločnosti majú podľa vnútroštátneho práva. Únia uznáva osobitný prínos cirkví a chce s nimi viesť otvorený, transparentný a pravidelný dialóg. Zmluva uznáva právo na výchovu detí v súlade s presvedčením rodičov. EÚ rešpektuje právo na výhradu svedomia podľa vnútroštátnych zákonov.

Európska integrácia neznamená ani absorpciu, ani asimiláciu nových a menších členov, ale participáciu, čiže účasť všetkých na spolupráci a rozhodovaní ako rovných v postavení. Predstavuje trvalú výzvu zapojiť tvorivý étos a solidaritu do budovania Európy ľudí spojených hodnotami a cieľmi. Robert Schuman videl zjednotenú Európa ako strážkyňu demokracie, vodkyňu humanizmu a predzvesť všeobecnej solidarity.

Globálne poslanie kresťanského aj sekulárneho humanizmu je rozvíjať dialóg medzi civilizáciami, medzi kultúrami a medzi náboženstvami a usilovať o viac civilizácie a ľudskosti v dnešnom svete. Deliaci čiara, ktorá je líniou ľudskosti, ide cez kultúry a civilizácie, nie medzi nimi. Na jednej strane je úcta k životu, k človeku, k druhým, na druhej strane fanatizmus - sekulárny, ateistický, náboženský, politický, etnický. Iba pre ilustráciu pripomínam, že Stalin bol ako 20-ročný vylúčený z teologického seminára, a Hitler sa narodil v susednej krajine.

Práve tí, ktorých skúsenosť s totalitou je priama a čerstvá, môžu a majú priniesť túto skúsenosť a svedectvo do medzinárodných vzťahov 21. storočia.

Záver

Keď v r. 1980 robotníci v Gdaňských lodeniciach postavili pamätník obetiam násilných represálií (betónový kríž), požiadali angažovaného poľského básnika Czeslawa Milosza, nositeľa Nobelovej ceny za literatúru práve za rok 1980, o text pre nápis. Poslal im jednoduchý text zo Žalmu 29: "Pán dá silu svojmu ľudu, Pán požehná svoj ľud pokojom."

Nech aj Slovensko rastie v sile ducha a v pokoji, ktorý prináša život a rozvoj.

Ivan Petranský, predseda správnej rady Ústavu pamäti národa
Komentáre k power-point prezentácii o Sviečkovej demonštrácii

Obr. 1) – logo ÚPN: po uvedení predsedu SpR ÚPN

Obr. 2)

Vážené dámy a páni,

téma pokojného zhromaždenia občanov spred 20 rokov tu v Bratislave za slobody, za ktoré sa v civilizovanom svete žiadne demonštrácie nevedú, je prirodzenou súčasťou agendy a záujmu Ústavu pamäti národa.

Podobne tak i celé obdobie 80. rokov, kedy sa vystupňovali aktivity náboženského disentu, ktoré podstatne prispeli k pádu komunistického režimu u nás.

Posolstvo a étos sviečkovej demonštrácie tak predstavujú nenahraditeľný vklad k znovu nadobudnutiu slobody nielen veriacich, ale všetkých občanov a k náprave deformácií v náboženskom živote.

Obr. 3)

Obdobie dvoch desaťročí po udusení Pražskej jari predstavujú široký a pesimizmom sa naplňajúci regres, ktorý však na druhej strane vzbudil mnohé prejavy vôle veriacich i občianskej opozície po prirodzených hodnotách a aktivitách a to na Slovensku najmä v náboženskej oblasti. Činnosť kresťanského katolíckeho disentu, zavŕšená Sviečkovou demonštráciou podstatne prispela k zmene režimu v novembri 1989.

Obr. 4)

Nielen na Slovensku, ale i komunity Slovákov vo svete prejavovali v druhej polovici 80. rokov kritiku voči potlačovaniu základných náboženských práv u nás. Iniciatíva SKS, akcelerovaná neustálym porušovaním náboženských práv, vyjadrila jasné postoje, ktoré sa odzrkadlili i v požiadavkách organizátorov manifestácie 25. marca 88. Napriek tomu, že protestné zhromaždenia vo svete sa 25. marca 88 napokon nekonali, slovenský disent sa rozhodol takého zhromaždenie zvoliť.

Obr. 5)

List skupiny náboženských aktivistov, podpísaný F. Mikloškom potom predstavoval zhmotnenie túžob lídrov najmä katolíckeho disentu a utajenej časti cirkvi, ktoré sa títo odvážili položiť na papier a podpísať sa zoči-voči komunistickej mašinérii v ČSSR. Argumentácia listu sa opierala o ústavu a platné právne normy. Náboženské a občianske práva, nachádzajúce sa v žalostnom stave, boli toho potom prirodzenou požiadavkou.

Obr. 6)

Požiadavky, sformulované v tomto liste odzrkadľovali snahu odstrániť jedno z najbolestivejších miest – pre cirkev podstatné a komunistickým režimom hatené

obsadenie biskupských stolcov a dve, vo fungujúcich demokratických spoločnostiach samozrejme javy – pestovanie náboženských a občianskych práv a slobôd.

Obr. 7)

Reakcia ateistického režimu bola priam hysterická. Opatrenia v politickej, bezpečnostnej i právnej rovine mohli vzbudiť dojem, že skupina rebelov chce vyvolať malú pouličnú vojnu.

ZNB vyslal do terénu proti zhromaždeniu tisícku príslušníkov VB a ŠtB, policajné autá so sirénami, psovodov, skriňové autá na odvoz zaistených. Bratislavou sa zastrašujúco preháňali obrnené transportéry, polievacie autá mali vyhnať premočených ľudí z námestia. Napokon dve vodné delá mali jedinou úlohu: zhasiť pokojné plamienky horiacich sviečok a tvrdo rozohnať tých, čo ich s modlitbou na perách odvážne držali v rukách.

Obr. 8 – 11)

Dnes po 20-tich rokoch si úprimne ceníme tých, ktorí toto zhromaždenie zvolali a tých, ktorí sa na Hviezdoslavovo námestie a do priľahlých ulíc nebáli prísť. Odvahu zvolať ho mali Vladimír Jukl, Silvester Krčméry, František Mikloško, Ján Čarnogurský a iní, ktorých podporoval biskup Ján Korec.

KLIK.

Plamienky stoviek sviečok paradoxne blikali zoči-voči stovkám policajtov, obuškov, psov. Hviezdoslavov námestie opanovala zvláštna atmosféra: v daždi sa niesla čs. hymna, pápežská hymna a modlitba ruženca.

KLIK.

Prúdy vody z polievacích áut v daždivom počasí, podľa svedectiev priamych účastníkov, ešte viac zvyšovali odvahu tých, ktorí chceli vydržať a vydržali do konca.

KLIK

Autá VB so spustenými majákmi a sirénami vrážali do ľudí a príslušníci VB desiatky z nich odvážali na vypočúvanie. Praktiky tohto boli plné násilia a ponižovania. Ľudí napokon vytlačili dve vodné delá a poriadkové oddiely VB.

Obr. 12)

Zodpovednosť za tento protiprávny a zbytočný zásah sa tiahne od všemocného predsedníctva ÚV KSS a jeho politickú komisiu, ktorá riadila zásah proti zhromaždeniu, cez velenie ZNB a ŠtB až po posledného policajta, vodiča polievacieho auta, či prokurátora. Táto zodpovednosť, rokmi deformovaná totalitnou ideológiou, by nemala podliehať premlčacej dobe alebo milostivému zabúdaniu. Toto sa v histórii vypomstilo a podobná história sa potom opakuje.

Obr. 13)

Video/fono - sekvencia – bez komentára.

Obr. 14)

Tie prostriedky, ktoré štátny aparát pripravil proti zhromaždeniu, proti nemu aj použil. Pokojní demonštranti zacítili na svojich telách obušky, vrážanie áut VB, údery príslušníkov ŠtB, dorážanie psov, slzotvorný plyn, putá, údery prúdu vody z vodných diel a napokon aj ponižujúce praktiky vyšetrovateľov VB.

Obr. 15)

Tí, ktorých zaistila bezpečnosť, znášali potom dôsledky svojej odvahy na pracoviskách a vo verejnom živote. Mnohí museli vyhľadať lekársku pomoc po zásahu vodným delom alebo príslušníkmi ZNB. Viacerých neskôr riešila generálna prokuratúra a boli odsúdení na peňažné a iné tresty za rušenie verejného poriadku. V konečnom dôsledku i toto boli pozitíva, ktoré prispeli k urýchleniu pádu totality u nás.

Zásah bezpečnosti vzbudil záujem aj zahraničných fór, najmä KBSE. Na domácej pôde vyvolal vlnu protestov, počnúc od občanov, cez kňazov až po kardinála F. Tomáška a biskupa J. Ch. Korca.

Obr. 16)

Naopak správa vlády SSR a ÚV KSS hovorila o narastaní aktivít Vatikánu, zahraničných rozhlasových staníc a slovenských emigrantských kruhov. Akciu považovala za nátlak na čs. – vatikánske rokovania z apríla 1988. Správa konštatuje, že Sekretariát vlády pre veci cirkevné zabezpečil, aby sa hierarchia od zhromaždenia dištancovala. Autori správy výrazne poddimenzovali počet účastníkov a naopak prostriedky zásahu považovali za zhodujúce sa s vtedajším právnym poriadkom. Príslušné orgány mali zabezpečiť, aby tzv. nelegálne cirkevné štruktúry nemohli viac zneužívať náboženské cítenie a verejné cirkevné zhromaždenia. Vývoj v protikomunistickej opozícii však spel k pádu režimu v novembri 89.

Obr. 17)

Podobne správa veliteľa zásahu vyznieva síce ako súbor faktov, zmierňujúcich priebeh zásahu, no najmä obhajuje použité sily a prostriedky (napr. 953 príslušníkov ZNB a 54 ŠtB).

Zásah charakterizuje ako adekvátny, vykonaný na základe platných právnych noriem. ZNB tak poprel svoje vlastné poslanie, keď svojou činnosťou „verejnú bezpečnosť“ ohrozoval.

Obr. 18)

Hľadanie satisfakcií, či vyrovnávanie sa s minulosťou aj Sviečkovej manifestácie viedlo SNR k zriadeniu komisie, ktorá mala prešetriť zásah bezpečnosti proti zhromaždeným 25. marca 88. Vypovedali vtedajší mocní režimu, ministri, vedúci funkcionári KSS až po vtedajšieho 1. námestníka MV ČSSR Alojza Lorenca.

Vo svojej záverečnej správe pre SNR komisia podala viacero dôkazov o nemorálnosti a protiprávnosti konania vtedajších politických špičiek, velenia bezpečnosti i justície. Konštatovala nerešpektovanie medzinárodných záväzkov ČSSR, najmä vo vzťahu k dohovorom KBSE z Helsínk a Madridu.

Zostáva otáznikom, prečo voči nikomu zo zodpovedných za zásah proti pokojne zhromaždeným občanom neboli vyhovené právne dôsledky.

Napriek tomu Sviečkovú manifestáciu kvalitou odporu, charakterom požiadaviek, odvahou vzoprieť sa monolitnej moci i reálnym utrpením možno považovať za najvýznamnejšie protirežimné vystúpenie na Slovensku, ktoré podstatne urýchlilo novembrové zmeny v roku 1989.

JUDr. Ján Čarnogurský, právnik, bývalý predseda vlády SR

Sviečková demonštrácia sa uskutočnila v Bratislave pred 20 rokmi. Z historickej perspektívy to nie je dlhá doba, ale Slovensko je dnes v inej civilizácii. Sme členmi Európskej únie, Schengenského systému, plníme ekonomické podmienky na prijatie Eura, naši ľudia chodia žiť do iných krajín a z iných krajín vrátane Západnej Európy sa ľudia sťahujú na Slovensko. Najsilnejším prejavom vôle pre prechod do tejto civilizácie bola na Slovensku práve Sviečková demonštrácia. Hovorca Charty '77, nebohý Václav Benda, napísal neskôr do českého samizdatu, že Sviečková demonštrácia predstavuje výzvu (pre dissent v Československu, pozn.), ktorú treba nasledovať. Americký prezident George Bush povedal pred tromi rokmi na tom istom Hviezdoslavovom námestí v Bratislave, že tam sa začali demonštrácie proti komunistickému režimu, ktoré sa odtiaľ rozšírili potom do celej krajiny.

Pripomeňme si požiadavky Sviečkovej demonštrácie: menovanie katolíckych biskupov pápežom, náboženskú slobodu v Československu a dodržiavanie občianskych práv v Československu. O uskutočnení Sviečkovej demonštrácie rozhodli žiaci chorvátskeho jezuitu Prof. Kolakoviča – Pogliena, ktorý pôsobil na Slovensku v rokoch vojny a za krátky čas svojho pôsobenia oduševnil tu krúžky mladých intelektuálov. Tých neskôr odsúdili spolu asi na 600 rokov väzenia, z ktorých asi 400 rokov odsedeli. Žiaci žiakov Prof. Kolakoviča sa stretávajú dodnes bez pozornosti médií. Sviečková demonštrácia začala modlením sa ruženca skupiny žien v parčíku, kde bude dnes odhalený nový pamätník. Z pohľadu tej civilizácie, do ktorej sme sa zaradili a kam nás nasmerovala aj Sviečková demonštrácia, všetko toto vyzerá priam absurdne. Kto v dnešnej Západnej Európe by bol ochotný demonštrovať za právo pápeža menovať biskupov v jeho krajine? Médiá v Rakúsku aj v Nemecku, no možno aj v ďalších krajinách venujú väčšiu pozornosť hnutiam katolíkov, ktoré požadujú právo voľby biskupov v jednotlivých diecézach. Historická analýza 80-tych rokov minulého storočia potvrdzuje, že na Slovensku iba veriaci boli v onom období schopní takého mohutného vystúpenia proti komunistickému režimu. To bolo malé Slovensko. Dejiny pádu komunizmu vo svete odhalili význam voľby poľského pápeža, jeho návštevy v Poľsku a podpory Katolíckej cirkvi pre odborové hnutie Solidarita. Odvážim sa pomenovať spoločenskú silu, ktorá sa v kľúčových historických okamihoch ukazuje ako najväčšia spoločenská sila. Je to spojenie náboženstva a politiky. Táto sila pôsobí všade, aj proti nám. Islamský terorizmus namierený proti Európe pochádza z krajín, ktoré sú technologicky ďaleko nižšie, než je Európa. Iba náboženstvo dokáže vyburcovať jeho mladých ľudí natoľko, že nás zatláčajú do defenzívy. Minulý rok sme sledovali pokus o nastolenie slobody v Barne (Myanmar) proti vládnucej vojenskej junte a tento pokus viedli budhistickí mnísi. V týchto dňoch boli budhistickí mnísi v Tibete na čele demonštrácii proti čínskemu ovládaniu Tibetu.

Spojenie náboženstva a politiky je výbušná zmes. Ale táto výbušná zmes stvorila Európu.

Pri Sviečkovej demonštrácii sa spojili náboženstvo a politika a zasadili úder pokusu o potlačenie náboženstva a potlačenie občianskych slobôd zľava. Keď človek sleduje súčasné médiá a propagovaný životný štýl, možno pozorovať pokus o potlačenie povedzme, že zatiaľ iba náboženstva, tentoraz sprava. Mám na mysli trestné stíhanie protestantského pastora Ake Greena vo Švédsku za kázeň, ktorú povedal v kostole, finančné pokuty katolíckej cirkvi v Anglicku, keď nechcela zamestnať pedagógov hlásiacich sa ku homosexualite v cirkevných školách alebo aj nedávny rozsudok v Českej republike, ktorým súd zaviazal nemocnicu zaplatiť finančné odškodnenie žene, ktorej pred pár rokmi nemocnica „neúspešne“ previedla potrat a dieťa sa zdravo narodilo. Sem patrí aj odmietnutie zmienky o Bohu v návrhu Európskej ústavy. Keď čítam takéto správy, v duchu sa smejem. Spomínam si pri tom, ako som pred viac než 50-timi rokmi čítal v komunistickej tlači triumfálne články o nadchádzajúcom zániku náboženstva. Potom zanikol komunizmus. V existenčných zlomoch dejín víťazia tí, ktorí sa dokážu vypnúť až za hranicu života, pretože veria, že hranica života nie je hranicou existencie. Takúto inšpiráciu dokáže poskytnúť ľuďom iba náboženstvom. Je príjemné nepotrebovať takúto inšpiráciu. Je však upokojujúce vedieť, že keď ju budeme potrebovať, budeme vedieť, kde ju máme hľadať.

Úvahy o spojení náboženstva a politiky nezodpovedajú politickej korektnosti súčasnosti. Vyvolávajú predovšetkým hlasný nesúhlas a kritiku. Ale, nech sa páči, skúste vysvetliť Sviečkovú manifestáciu inak.

Z prírodných vied poznáme vlastnosť nabitého elektrónu, iónu, jedny elektróny priťahovať, iné odpudzovať a takto zvyšovať energiu atómu. Sviečkovú manifestáciu ako udalosť takmer všetci schvaľujú. Jej výklad však bude ľudí rozdeľovať. Sviečková manifestácia zostane nabitým elektrónom slovenských dejín.